

ПОЛТАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет обліку та фінансів
Кафедра гуманітарних і соціальних дисциплін

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття ступеня вищої освіти
бакалавр

на тему: «Політичні лідери у демократичному суспільстві:
основні вимоги»

Виконав: здобувач вищої освіти
за освітньою програмою
Політологія
спеціальності 052 Політологія
ступеня вищої освіти бакалавр
групи 1
Оби́фіст В. Є.
Керівник: Приходько С. М.
Рецензент: Барановський Ф. В.

Полтава 2024 року

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ АНАЛІЗУ ПОЛІТИЧНОГО ЛІДЕРСТВА	8
1.1. Категоріальний апарат проблем політичного лідерства	8
1.2. Методологія дослідження політичного лідерства	17
РОЗДІЛ 2. ПРИНЦИПИ ПОЛІТИЧНОГО ЛІДЕРСТВА В ДЕМОКРАТИЧНОМУ СУСПІЛЬСТВІ	23
2.1 Парламентське лідерство у системі державної влади	23
2.2. Принципи сучасного партійного лідерства	32
РОЗДІЛ 3. ПОЛІТИЧНЕ ЛІДЕРСТВО ЯК ЧИННИК ПОЛІТИЧНОЇ ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ	37
3.1. Інформаційно-технологічне забезпечення політичного лідерства	37
3.2. Принципи розбудови інституту політичного лідерства в Україні	41
ВИСНОВКИ	45
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	47

ВСТУП

Актуальність теми. Політика є досить складною сферою, яка забезпечує нормальний рівень життєдіяльності суспільства. Принципи її функціонування насамперед спираються на об'єктивні принципи і закономірності. Основу політики складають інституційно-організаційні форми. Але не менш важливим в політиці залишається також особистісний фактор. Тобто, всі об'єктивні принципи і закономірності здійснюють конкретні люди. Тому важливими політичними акторами є політичні лідери.

На різних етапах людської історії вони виконували важливі функції. У цьому процесі функції суттєво видозмінювалися і набували нових форм і змісту. В сучасних умовах сутність і напрями лідерства суттєво урізноманітнилися. Політичне лідерство проявляється у різних інституційних вимірах. Особливо актуальними у цьому контексті є парламентські та партійні вибори, оскільки ці інститути найбільше уособлюють демократію.

Політичні лідери в умовах сучасного суспільства ототожнюються саме з демократичними принципами реалізації політики. Тому є нагальна необхідність визначити саме демократичні параметри функціонування політичного лідерства. Демократичний лідер, крім суто професійних компетентностей, має володіти комунікативними вміннями. Тому що від нього вимагається спроможність комунікувати з різними суспільними категоріями. Також він має володіти навичками використовувати сучасні інформаційно-комунікативні технології. Їх застосування суттєво оптимізують діяльність сучасного лідера, дають змогу спілкуватися з оточенням у постійному режимі. Такі вимоги до сучасного лідера визначають актуальність тематики представленої роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконано на кафедрі гуманітарних і соціальних дисциплін. В рамках виконання проекту програми Еразмус+, напряму Жан Моне «Участь громадян та соціальний діалог як ключові фактори в розбудові сталих територіальних громад: успішні практики ЄС для України»

Метою роботи є визначення ефективних принципів і механізмів функціонування інституту політичного лідерства у демократичному суспільстві.

Поставлена мета досягається шляхом реалізації таких **завдань**:

- визначити теоретичну сутність політичного лідерства та найбільш доцільні методи його дослідження;
- проаналізувати особливості парламентських лідерів;
- визначити особливості партійних лідерів;
- з'ясувати механізми інформаційно-комунікативного забезпечення лідерства в сучасних умовах;
- визначити напрями забезпечення оптимальних форм лідерства в сучасній Україні.

Об'єкт дослідження – інститут політичного лідерства.

Предмет дослідження – напрями та принципи вдосконалення інституту політичного лідерства в умовах демократичного суспільства.

Методи дослідження були використані з урахуванням визначеної мети і завдань, обраних предмету та об'єкту дослідження. Провідними були методи системного та структурно-функціонального аналізу. Вони дали змогу визначити характеристики політичного лідера як ключового політичного актора. Група прикладних методів, зокрема, теорія ігор, раціонального вибору, контент-аналіз, івент-аналіз забезпечили можливість визначити практичні аспекти функціонування політичних лідерів.

Огляд використаних джерел. Теоретичні характеристики інституту політичного лідерства докладно розкриті у навчальних посібниках, виданих під редактуванням В. Гошовської та В. Гапоненко. Проблеми функціонування лідерів в умовах демократичних країн проаналізовані у виданнях Л. Сергєєвої, Р. Сопівника, І Мілосердної.

Принципи функціонування політичного лідера в рамках системи державного управління визначення у публікаціях І. Дудко, Л. Кочубей, К. Сах.

Оригінальний варіант типології політичного лідерства визначений у дослідженні американського політолога М. Херманн.

Наукова новизна отриманих результатів. Представлена робота є комплексним дослідженням з проблем функціонування інституту політичного лідерства в сучасних умовах. Сучасне суспільство характеризується диференційованою структурою. Тому лідеру потрібно визначити принципи роботи з різними цільовими аудиторіями, в різних політичних структурах.

З'ясовано, що для забезпечення результативності та ефективності в механізмах функціонування інституту політичного лідерства потрібно, крім умінь роботи з різними суспільними категоріями, активно застосовувати сучасні інформаційно-комунікаційні технології. Це дає змогу здійснювати спілкування з громадськістю фактично у безперервному режимі.

Практична значущість дослідження полягає у визначенні оптимальних засобів та принципів діяльності політичних лідерів в сучасних умовах, зокрема, щодо взаємодії з різними соціальними групами і спільнотами, особливостей застосування у цьому процесі інформаційно-комунікативних технологій, розробці рекомендацій щодо діяльності політичних лідерів в рамках парламентів та політичних партій як провідних демократичних інститутів.

Апробація результатів дослідження.

Оби́фіст В. Є. Політичний лідер у демократичній системі. Сучасний стан і перспективи вдосконалення практичної підготовки здобувачів вищої освіти факультету обліку та фінансів: Збірник доповідей науково-практичних конференцій студентів за результатами проходження виробничих та технологічних практик. 2024. Випуск 16. Полтава : ПДАУ, 2024. С. 133-135

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, які поділені на шість підрозділів, та загальних висновків до роботи, а також списку використаних джерел, який розміщений на 3 сторінках (налічує 35 найменувань). Загальний обсяг роботи 49 сторінок

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ АНАЛІЗУ ПОЛІТИЧНОГО ЛІДЕРСТВА

1.1. Категоріальний апарат проблем політичного лідерства

Загальновідомий факт, що в політичних процесах провідну роль відіграють об'єктивні принципи і закономірності. Вони мають об'єктивний характер і складаються протягом тривалого історичного процесу. Ключовими політичними інститутами є політичні організації, які власне і відіграють вирішальну роль у політичних процесах. Але при цьому слід констатувати факт, в рамках політичних організацій працюють конкретні люди. Об'єктивні принципи і закономірності реалізують люди. Тобто, у сфері політики важливу роль відіграють певні особистості. Звичайно в умовах зростання суспільного фактору у політиці роль особистості дещо зменшується. Але все одно, значення особистості у політичних процесах залишається досить помітним і визначальним.

Політичний лідер є неоднозначним, але водночас важливим політичним явищем та інститутом. Інституційний принцип функціонування політичного лідерства пояснюється тим, що одноосібна діяльність у сучасній політиці є неефективною і мало результативною. Суттєвого впливу на політичні процеси вона не матиме. Тому сучасна структура лідерства є досить складною і багатомірною. Все залежить від того, який рівень представляє той чи інший лідер. Чим він вище, тим більше складових елементів забезпечують його функціонування, тим більше ресурсів залучається до процесів здійснення лідерства.

Сутність політичного лідера визначається загальним розумінням цієї категорії. Етимологічно вона походить від англійського слова «leader» – провідник. У різних сферах процес лідерства також здійснюється. Але у кожній із них лідер використовує різні ресурси та механізми, спирається на різні засади

і принципи. Спільною ознакою в них є здійснення впливу на інших людей і здатність їх примусити робити те, що за інших обставин вони би не робили. Що стосується політики, то у цій сфері лідерство реалізовується через постійно діючий та інституційний вплив. Оскільки такі впливи на різних організаційних політичних рівнях мають суттєві відмінності, то відповідно немає єдиних підходів щодо визначення змістовної сутності політичного лідера і лідерства. Отже, політичний лідер – це «індивід, який володіє найяскравіше відображеними корисними, з точки зору внутрішньогрупового інтересу, якостями, завдяки яким його діяльність виявляється найпродуктивнішою: висока швидкість реакції на виникаючі політичні події, ситуації, тямущість, кмітливість, уміння вивертатися та виходити зі складних ситуацій» [4, с. 80]. Вплив лідера проявляється на основі особистого авторитету і реалізується через делегування рядовими громадянами своїх суверенних прав щодо здійснення влади для захисту базових прав людини.

Багатомірність проявів цього політичного актора у політичному житті зумовлює визначення у політичній науці значну кількість підходів для повного розкриття змісту. Найбільш визначальними у цьому контексті слід відзначити такі: «1) лідерство як різновид влади, специфікою якої є спрямованість зверху вниз, але її носієм виступає не більшість, а одна людина або група осіб; 2) лідерство – це управлінський статус, соціальна позиція, пов'язана з ухваленням рішень, це керівна посада; 3) лідерство – це вплив на інших людей, але не будь-який вплив, а такий, для якого характерні чотири особливості: а) необхідно, щоб вплив був постійним; б) керівна дія повинна здійснюватися на всю групу; в) політичного лідера відзначає явний пріоритет у впливі; г) вплив лідера спирається не на пряме застосування сили, а на авторитет або хоч би визнання правомірності керівництва» [22, с. 13-14]. Кожен із цих підходів має свою внутрішню логіку щодо обґрунтування сутності лідерства. І кожен взаємно доповнює один одного.

Політичний лідер виконує функції політичного лідерства. Тому слід розрізняти ці два практичних явища і дві теоретичні категорії. Політичне лідерство – «це процес міжособистісної взаємодії, в ході якого авторитетні

особи, наділені реальною або потенційною владою, здійснюють легітимний вплив на суспільство чи певну його частину, які добровільно поступаються частиною своїх політико-владних прав і повноважень» [22, с. 14-15]. У практичному житті воно проявляється у різних ракурсах і тому має різні підходи щодо тлумачення своєї сутності. На їх основі проявляються специфічні особистості лідерського впливу на політичні процеси.

Отже, політичне лідерство – це «вплив, авторитет, влада та контроль над іншими» [4, с. 82]. Причому такий вплив обов'язково має бути постійним, а не ситуативним. Такий вплив неодмінно є одностороннім і базується на засадах нерівності статусів. По-друге, політичне лідерство – це «управлінський статус, соціальна позиція, керівна посада, пов'язана з виконанням владних повноважень і прийняттям владних рішень. Підхід до суспільства як до складної організованої ієрархічної системи, розуміння сутності соціальних позицій та ролей пояснює політичне лідерство як управлінський статус» [4, с. 82]. Статус політичного лідера безпосередньо спирається на реалізацію управлінських повноважень. І за їх допомогою організовувати і скеровувати колективну діяльність членів суспільства.

По-третє, оскільки сучасна політика узгоджується з принципами функціонування бізнесу, то політичне лідерство розглядається як «особливого роду підприємництво, здійснюване на політичному ринку, на якому політичні підприємці в конкурентній боротьбі за керівні посади обмінюють свої програми вирішення суспільних проблем і передбачувані засоби їх реалізації» [4, с. 82]. Сучасне лідерство обов'язково пов'язане з принципами менеджерської і маркетингової діяльності.

І сутність четвертого підходу полягає в тому, лідерство проявляється і на особистісно-суб'єктивному рівні. З цієї точки зору лідер – «це символ спільноти і зразок політичної поведінки для соціальної верстви, груп, здатний реалізувати їх інтереси за допомогою владних повноважень. На відміну від лідерства, політичне керівництво допускає досить жорстку та формалізовану систему відносин панування-підпорядкування. На противагу такій точці зору

стверджується, що лідерство ґрунтується на основі керівної функції, однак важливе значення мають суб'єктивні якості, що уподібнюють політичного лідера з самим народом» [4, с. 82]. Тобто, політичне лідерство, хоч і пов'язане з певними статусними та функціональними повноваженнями, все ж має особистісне підґрунтя. Зокрема, воно проявляється в певній ціннісній та поведінковій спільності з оточенням. Лідерство виходить далеко за межі офіційно-статусних відносин. Лідерський вплив навіть в сучасних умовах може базуватися на основі харизматичних властивостей провідника.

Суспільна необхідність політичного лідера і лідерства пояснюється також певними соціальними потребами. Головні з них пояснюються різними причинами і передумовами. Суспільство у своїй діяльності потребує здійснення певного управлінсько-організаційного начала для того, щоб об'єднати його і спрямувати його дії на досягнення спільних цілей. Зовнішній вплив у цьому процесі є неодмінною умовою. У великих соціальних групах і сучасному суспільстві в цілому таке управління не може здійснюватися на громадських засадах і виключно на засадах особистого впливу. Таке управління має відбуватися не тільки на професійному рівні. Тому політичне лідерство реалізовується на основі владних повноважень, що визначається відповідним статусом у суспільній ієрархії. І зрештою у будь-якому суспільстві є об'єктивний поділ на активну меншість і більшість, яка у політичному сенсі є пасивною і займається своїми повсякденними професійними справами. І тому цілком свідомо делегує свої певні повноваження цій меншості, яка має здатність, професійну підготовку і бажання працювати у владно-управлінській сфері.

Політичне лідерство як складний владно-управлінський механізм в сучасних умовах не може спиратися виключно на особистісний вплив. Воно базується на використанні певних ресурсів. Політичне лідерство є багатомірним інститутом. Тому і ресурси є різноманітними. Насамперед це – особистісні ресурси. Вони проявляються у рівні персональної відомості, який у свою чергу відображається у різноманітних рейтингах опитування громадської думки. Сюди ж слід додати і здатність здійснювати особистий вплив. Звичайно, він має

значення, але не вирішальне. Політичне лідерство зумовлюється владним статусом. Тобто, спирається на використання на адміністративний ресурс. Статус передбачає наявність необхідних владних повноважень. Навіть для представників опозиції потрібно мати хоча би парламентську трибуну для висловлення своїх думок, розповсюдження альтернативних зору. Інакше вплив не буде мати результативний характер.

Наступним різновидом є матеріально-фінансовий ресурс. Він також має важливе значення. Він потрібен для постійного підтримання лідерського статусу. Але його неконтрольоване використання може загрожувати корупційним проявам. Тому тут потрібне чітке нормативно-правове регулювання цього процесу. Сучасне лідерство потребує інформаційного супроводу. Інформаційний ресурс використовується у різних аспектах. З точки зору традиційного він необхідний для постійних повідомлень громадськості про діяльність лідерів, їхні виступи. Спрямованість використання цього ресурсу безпосередньо зумовлюється статусом лідера. Правлячий лідер має постійно інформувати громадськість про свою діяльність, демонструючи, хоч незначні але успіхи. Зважаючи на те, що сучасне суспільство характеризується як інформаційне, то і використання інформаційно-комунікативних технологій має дещо інший формат. Він пов'язаний зі створенням он-лайн платформ і майданчиків для спілкування лідерів з громадськістю. Але такі комунікації повинні мати двосторонній характер. Потрібно вивчати і моніторити інформацію, яка йде від народу. Ще одним важливим видом лідерського ресурсу є зовнішня підтримка, тобто, не з даного середовища. У сучасних реаліях, коли посилюються різні форми взаємодії між різними політико-територіальними утвореннями (територіальними громадами, регіонами, країнами), надання зовнішньої підтримки набуває особливого значення. Інтегративні процеси суттєво актуалізували важливість цього ресурсу.

Справжнє політичне лідерство як явище може існувати лише у демократичному середовищі. «проблема політичного лідерства виникає лише за наявності широких політичних і громадянських свобод. Їх обов'язковими

передумовами є політичний плюралізм, багатопартійність, фракційна діяльність усередині парламентів та партій, що забезпечують безперервне політичне інтелектуальне змагання представників певних ідей та соціальних інтересів» [4, с. 83]. Лідерство є також показником вільного вибору людей та відкритої конкуренції за їх прихильність. Натомість за умов авторитарних режимів політичний вплив є жорстко формалізованим, побудований до того ж на примусі і насильстві.

У практичній політиці існують численні різновиди політичних лідерів. Той чи інший тип відповідає чинним на певний момент політичним реаліям. Відповідно і політичною наукою пропонуються різноманітні класифікації, які би такі зміни враховували. Історично першою і найбільш класичною вважається типологія, розроблена німецьким соціологом Максом Вебером. Вона узгоджується з класифікацією типів легітимності, як узаконення певного типу владарювання. Ці категорії цілком логічно можна зіставити, оскільки вони загалом відображають одні і ті самі процеси. Лідеру теж потрібно реалізувати певні підстави забезпечення свого впливу.

Перша класифікація була розроблена Максом Вебером. Підставами для визначення типів лідерства він вважав такі принципи. «Панування, тобто, шанси слухняності щодо певних розпоряджень, може ґрунтуватися на різних мотивах покірності. Воно може зумовлюватись простою зацікавленістю в тому, щоб слухатись, пов'язаною з раціонально-доцільним підрахунком відповідних прибутків і збитків для тих, хто слухається наказів. З іншого боку, панування може ґрунтуватися на звичайній «традиції», підсвідомому звиканні до певних дій; воно може бути також чисто афективним, залежним виключно від особистих схильностей тих, хто проявляє послух. Проте, коли б панування ґрунтувалося лише на таких засадах, воно не було б досить стійким. Тому ті, хто панує, та їхні підлеглі прагнуть внутрішньо впорядкувати відносини панування за допомогою певних правових засад, які надають цим стосункам «легітимності» [1, с. 157]. З цього визначення слідує важливий висновок ученого про принципи функціонування лідерства, який було зроблено близько ста років

тому. На його думку, кожен з них обов'язково повинен був мати необхідне нормативно-правового зміцнення

Називаючи типи лідерства за класифікацією Вебера, слід зазначити, що сам учений вважав їх «чистими», які у реальному житті майже не існують. Тому формальні типи слід розглядати у конкретному практичному контексті. На думку того ж Вебера, визначені ним «чисті» більшою мірою відповідають історичному розвитку людства. Історично першим типом був традиційний. «Традиційне панування ґрунтується на вірі у святість тих порядків і тих можновладців, які існують здавна. Найчистішим типом є патріархальне панування. Тут підкоряються певній особі в силу її особистих достоїнств, освячених її походженням: із пієтету. Зміст наказів зумовлений традицією, грубе порушення якої з боку володарів завдало б шкоди узаконення їхнього власного панування, яка ґрунтується саме на вірі у святість традиції. Створення якихось нових законів поруч із освяченими традицією нормами тут неможливе в принципі. Фактично це відбувається шляхом «визнання» певного положення як такого, що «здавна має силу» [1, с. 161]. Такий тип історично еволюціонував з влади у сім'ї її очільника. Далі цей тип був характерним для патріархальних та станових суспільств, за яких існувала особиста залежність відповідно до статусу до тодішній ієрархічній драбині. Законність влади таких лідерів «освячувалася» традицією, яка мала історичне походження, а тому не могла піддаватися жодним сумнівам.

Найбільш цікавим є харизматичний тип лідерства. Воно базується на «пануванні в силу відданості особі володаря та його ласці (харизмі), насамперед внаслідок її магічних здатностей, об'явлення чи героїзму, сили духу та слова. Емоційне захоплення вічно новим, небуденним, не знаним раніше є тут джерелом особистої відданості. Найчистішим типом такого панування є панування пророка, військового героя, великого демагога. Тут бажають підкорятися виключно вождеві через його особисті небуденні властивості, а не з огляду на його посаду чи освячений традицією сан. Тому й підкоряються лише доти, доки вождеві приписують згадані якості: його харизма зберігається, поки

вона підтверджується» [21, с. 165]. Харизматичне лідерство базується на вірі у наявність неординарних властивостей у певного політика. Харизма тримається доти, доки зберігається віра. Тому, можливо, вона є найнестабільнішою, оскільки тримається виключно на особистісно-суб'єктивному сприйманні. В сучасних умовах харизматичність теж має значення. Особливо, у країнах перехідного типу, в яких суспільство під час криз чекає швидкого вирішення проблем. Тому там є попит на яскравих особистостей.

Третій, легально-раціональний, тип з'явився в епоху появи національних держав з професійним бюрократично-управлінським апаратом. «Легальне панування існує завдяки встановленим правилам. Найчистішим його типом є панування бюрократичне. Основні засади тут такі: будь-які закони приймаються і можуть при бажанні змінюватися із дотриманням певних формальних процедур; члени об'єднання, яке здійснює владу, можуть обиратися або ж призначатися, саме це об'єднання та всі його частини є підприємствами; які називають органами влади, або владними установами; управлінський штаб складається з чиновників, що призначаються керівництвом» [21, с. 157]. За цих умов лідерство ґрунтується на підпорядкуванні не особистості, якою видатною вона б не була, а насамперед формалізованим правилам, за якими вона здобула лідерський статус.

У 90-х роках минулого століття досить цікаву й оригінальну класифікацію запропонувала професор університету штату Огайо (США) Маргарет Херманн. Оригінальність її підходу полягала у тому, що він відображав тодішні процеси масштабних демократичних трансформацій, припинення двополярного світу і стану холодної війни. Із назви публікації зрозуміло, що ця класифікація стосувалась лідерства у здійсненні зовнішньої політики. Але загалом вона носить універсальний характер і може бути застосована у загальнополітичній сфері. В основі цієї класифікації лежать такі критерії. «Характер самого лідера; властивості його конститuentів (прихильників, виборців та, ширше, всіх політичних суб'єктів, взаємодіють з цим лідером); взаємозв'язок між лідером та його конститuentами; а також контекст чи конкретну ситуацію, в яких лідерство

здійснюється» [34, с. 125]. Виділені на цій підставі типи лідерів є «збиральними образами», які в «чистому вигляді» загалом не існують.

Отже, професор Херманн запропонувала такі типи. «1. Лідерів-прапорноносців відрізняє власне бачення дійсності. У них «є мрія», заради здійснення якої вони нерідко прагнуть змінити політичну систему. Для розуміння цієї форми лідерства необхідно знати особисті властивості людини, яка очолює своїх прихильників у русі до певної мети. Лідер визначає характер того, що відбувається, його темп, формує політичну проблематику». «2. Образ служителя засвоює той політик, який прагне виступати в ролі виразника інтересів своїх прихильників. Саме їхні бажання висловлює лідер і діє від імені. На практиці лідери такого типу керуються тим, що очікують, у що вірять і чого потребують їхні виборці». «3. Для лідера-торговця важлива здатність переконати. Завдяки їй конституенти «купають» його плани чи ідеї, залучаються до їх здійснення» [34, с. 125]. На думку автора, такий тип лідера є найбільш поширеним у сучасній політиці. Без тісної взаємодії зі своїм оточенням неможливе повноцінне здійснення владно-управлінського впливу. Також, враховуючи нинішнє ускладнення суспільної структури, таке оточення повинно мати досить широкий характер і включати представників усіх суспільних груп і верств.

Сутність такого типу лідерства відзначив президент США, автор багатьох політичних афоризмів Гарі Трумен. Зокрема, сучасним президентам відповідає лідер-торговець. «Суть влади президента полягає в тому, щоб об'єднати людей і спробувати переконати їх робити те, що вони мають робити без жодного переконання» [35, с. 10]. Тобто, сучасного лідера насамперед відрізняє здатність постійно взаємодіяти і комунікувати не просто із своїм найближчим оточенням, а фактично з усім суспільством. Таке спілкування не обов'язково має бути безпосереднім. Воно може мати багатоканальний характер. Ну і сучасні інформаційно-комунікативні технології суттєво полегшують ці процеси. Без цього нормальне забезпечення лідерства неможливе. Четвертий тип – це «лідери-пожежники», які загалом визначаються ситуацією. Одна група лідерів. адекватно

проявляє себе в умовах кризи. (Іноді вони самі її штучно створюють). Інша – спроможна нормально працювати у спокійному стані. У цілому, як зазначала дослідниця, «на практиці більшість лідерів використовують усі чотири образи лідерства у різному порядку та поєднанні. Лідери наводять свої власні інтереси у відповідність до інтересів своїх конститuentів у вигляді розвитку таких взаємин з ними, коли враховувався б контекст кожного конкретного моменту» [34, с. 126]. Зрозуміло, що сучасні лідери мають проявляти свою багатомірність в усіх проявах практичного життя, а головне вміти адекватно реагувати на основні суспільні виклики.

1.2. Методологія дослідження політичного лідерства

Політичне лідерство, як уже зазначалося, є досить складним і багатомірним явищем. Тому його поняттєво-категоріальний апарат розкриває різноманітні аспекти функціонування цього політичного актора. А його науковий аналіз доцільно здійснювати на підставі розгалуженої мережі наукових методів. Принципи використання певних науково-дослідницьких методів полягає в тому, що він дає змогу «надавати інформацію для досягнення вичерпного, повноцінного розуміння певного практичного явища. Наукове дослідження характеризується як певний запит, застосування якого визначається науковими засадами. Причина такої дієвості в тому, що воно не тільки забезпечує пізнання реальності і оцінювання способів, якими ці знання здобуваються. Воно також дає нам можливість удосконалити наші методи запиту. Наукове дослідження – це спосіб пізнання, що має тенденції до постійного розвитку і коригування» [14, с. 22]. Послідовне і беззастережне додержання вказаного фундаментального підходу є невід’ємною передумовою при аналізуванні складних і багатоаспектних політичних явищ та інститутів. Зокрема таких як політичний лідер і політичне лідерство. Проблеми їх адекватного дослідження пов’язані з тим, що реалізація лідерство не «вписується» в рамки чітких

принципів і закономірностей. В ньому представлені як об'єктивні тенденції, так і прояви суб'єктивної сфери в політиці. Таке поєднання потребує специфічного підходу до його аналізу, який у свою чергу ґрунтується на суворо науково витриманих принципах.

Найбільш послідовно і логічно такі принципи викладені у дослідженні американських фахівців з методології політологічного дослідження «Емпіричний політичний аналіз» Джерола Манхейма та Річарда Річа. На їхню думку, найбільш визначальними з точки зору реалізації поставлених дослідницьких цілей та внутрішньої змістовності є «експліцитність, системність та контрольованість» «Експліцитність наукового дослідження полягає позиціонуванні всіх правил опису та вивчення політичної реальності мають бути сформульовані у зрозумілому вигляді. Системність полягає в тому, що кожен визначений факт виявляється у відповідності до причинно-наслідкового зв'язку та спостерігається узгоджено з іншими фактами. Контрольованість характеризується тим, що аналізовані явища розглядаються з дотриманням засад суворості і жорсткості, максимально припустимих у цій ситуації. Узагальнення робляться лише після найдосконалішої та ретельної оцінки під гаслом обережності, що передбачає прискіпливу увагу до найсуттєвіших дрібниць» [14, с. 24]. З процедурної точки зору основними складовими процесу застосування конкретних методів є «формулювання теорії, операціоналізація теорії, вибір адекватних методів дослідження, спостереження за поведінкою, аналіз даних та інтерпретація результатів» [14, с. 24]. Ці етапи можуть використовуватися як самостійно та і логічній послідовності.

Конкретні методи дослідження сутності політичного лідерства безпосереднім чином побудовані на вказаній сукупності аналітичних принципів. Найбільша ефективність дослідницької діяльності у сучасній політології при вивченні складних багатоаспектних явищ забезпечується при застосуванні порівняльних методів. На їх підставі здійснюється зіставлення конкретних типів лідерства у різний історичний час та в різних країнах. Зіставляючи конкретні практичні приклади особистостей політичних лідерів, можна робити якісно

обґрунтовані висновки про особливості функціонування політичного лідерства у певних історичних умовах. Отримана інформація дає поглиблені можливості для здійснення більш різноманітної класифікації. Особливості використання порівняльних методів зумовлюється такими їх властивостями. «По-перше, вони не виступають самоціллю дослідження, натомість його використання має бути адекватно поставленому завданню». «По-друге, використання порівняльного методу потребує пошуків і виявлення балансу між теорією і емпірикою. Зрозуміло, що порівняльна політологія в силу орієнтації на вивчення різноманіття політичних систем має справу з емпіричними даними, однак, як і в першому випадку, необхідно розуміти, що дослідження має на меті певні теоретичні результати» [16]. При цьому важливо чітко узгодити сформовані теоретичні моделі з конкретними емпіричними зразками.

Забезпечення зазначеного балансу між теоретичними та практичними вимірами дає змогу адекватніше визначити сутність досліджуваного об'єкту, зокрема, такого складного як політичне лідерство. «Емпіричний аспект передбачає операціоналізацію категорій на основі зіставлення кількох практичних прикладів з подальшим виявленням закономірностей та причинно-наслідкових зв'язків. Зосередження уваги на теоретичному аспекті не забезпечує можливості ґрунтовно з'ясувати основні теоретичні гіпотетичні прогнози практичними прикладами. Надання пріоритетів якомусь окремому аспекту не дає підстав для виявлення пріоритетів порівняльних методів. Ще однією його відмінною властивістю є справжня спроможність «поєднати теорію і практику тільки в разі дотримання логіки і принципів організації дослідження» [14]. Для того, щоб порівняльний аналіз дав необхідний ефект, необхідно чітко витримувати послідовність застосування його стратегічних засад.

Насамперед потрібно на основі попередніх припущень визначити гіпотезу, яка на основі подальших досліджень має бути підтверджена або заперечена. Зрозуміло, що вона не має доведеного та обґрунтованого характеру, але виявляє, за висловом Вебера той «зразковий» приклад, на який доцільно орієнтуватися при більш докладному визначенні сутності реально існуючих об'єктів. Перевірка

гіпотез також відбувається шляхом додержання чітких дослідницьких правил. Одним із них є концептуалізація, тобто, жорсткий вибір об'єктів для подальшого порівняння. На цьому етапі дослідник, керуючись науковими надбаннями, здійснює перетворення розрізнених характеристик певного практичного явища на чітку теоретичну конструкцію. По-перше, об'єкти, які беруться для зіставлення, повинні бути порівнювані, тобто, мати спільні ознаки. По-друге, вони мають бути достатньо поширені у сфері практичної політики, щоб мати достатньо емпіричних прикладів для подальших теоретичних узагальнень. По-третє, при виборі таких об'єктів потрібно брати до уваги територіальний та часовий виміри, у контексті яких функціонують ці об'єкти, в нашому випадку це політичні лідери. На їх діяльності чітко позначається загально культурно-історична ситуація в рамках яких відбувається їхня діяльність.

Послідовна реалізація таких засад вибудовує цілу дослідницьку стратегію. В її основі лежить визначення чітко обґрунтованої гіпотези та наданої для її підтвердження або спростування достатньої кількості емпіричних зразків. «Принципова відмінність між дослідницькими стратегіями полягає в тому, що вони забезпечують різний рівень абстракції висновків. Вибір однієї або декількох країн дозволяє досліднику оперувати менш абстрактними концептами, враховуючи контекстну специфіку, і навпаки, ця специфіка вислизає при вивченні великої кількості країн» [16].

Серед конкретних методів, які дають змогу ґрунтовно визначити змістовну сутність такого складного явища, як політичне лідерство, слід відзначити такі. Одним із найбільш важливих у сучасній політології є мережевий метод. Його використання дає змогу виявити загальне соціокультурне середовище, в якому працює політичний лідер. Як уже зазначалося, поза таким контекстом сутність лідера у повному обсязі визначити неможливо. Також політичний лідер розглядається як один з численних політичних акторів, функціонуючих у цьому середовищі. Також лідер здійснює свою діяльність в рамках певних політичних інститутів, зокрема, органів влади, політичних партій, громадських організацій тощо. Їхня взаємодія утворює цілісну мережу політичних комунікацій, поза

межами яких процеси повноцінного лідерства також неможливі. Важливою характеристикою мережевого підходу є суттєвий перегляд реалізації владних повноважень. Політичні відносини між владою і суспільства все більше стають горизонтальними. Вони не мають ознак жорсткої підпорядкованості та ієрархії. Реалізація влади набула більш складних і різноманітних форм. Структура суспільства також має диференційований характер. Тому під час виконання владних повноважень необхідно враховувати інтереси максимальної кількості її складників. Зрозуміло, це змінює сутність політики у бік встановлення механізмів рівноправної співпраці при формуванні і реалізації її цілей.

Порівняльна політологія активно здійсню міждисциплінарний підхід для аналізу політичних об'єктів шляхом використання методів інших наукових галузей. Так, із економічної науки та соціології був «запозичений» метод раціонального вибору. «Ця теорія не дотримується принципу складного і розгорнутого бачення соціальної системи (як це відбувається при структурному аналізі), всю свою увагу вона зосереджує на окремій ділянці соціальної діяльності (актор, діяч, суб'єкт)» [24, с. 8]. Згідно цього підходу центральним об'єктом політологічного дослідження є конкретна особистість, яка зіставляє витрати на певну форму участі та вигоди, яка вона отримує від цього. Відповідно до таких зіставлень вона і визначає інтереси та принципи їх реалізації. «Основний постулат теорії раціонального вибору: суб'єкт використовує найповнішу інформацію, доступну в цей момент, ціною прийнятних затрат, щоб досягти власних цілей ціною найменших затрат. Основним досягненням теорії раціонального вибору вважається те, що вона зводить всю багатоманітність людської діяльності до деяких спрощених моделей і в кожній визначає оптимальні для конкретних суб'єктів стратегії» [24, с. 8-9]. Зрозуміло, що лідера така розробка стратегії поведінки стосується безпосереднім чином. В основі такої стратегії лежить чітка раціональна зумовленість, осмислена визначеність інтересів, конкретизована спрямованість на їх реалізацію.

Важливим аспектом дослідження феномену політичного лідерства є використання певних прикладних методів. На думку автора, методи контент-

аналізу та івент-аналізу дають змогу докладніше розкрити зміст діяльності конкретних політичних лідерів. Вони полягають у систематизації інформації про діяльність політичних лідерів в конкретних умовах. Контент-аналіз передбачає збирання інформації про виступи, вислови політичного лідера офіційного і неофіційного характеру. Це дасть змогу визначити політичну позицію лідера з приводу різних подій, ситуації міжнародного і внутрішньодержавного рівнів. Івент-аналіз спрямований на аналіз подій, в яких брав участь лідер, рішень, які він ухвалював. Систематизована таким способом інформація сприяє виявленню закономірностей поведінки лідера у визначених умовах, залежність напрямів поведінки від зовнішніх обставин.

Отже, аналіз поняттєво-категоріального апарату щодо проблем політичного лідерства дає можливість виявити особливості функціонування цього інституту та політичного лідера як одного з найважливіших політичних акторів. В сучасних умовах політичне лідерство має декілька інтерпретацій. Насамперед воно базується на здійсненні впливу на діяльність інших людей на основі владних повноважень. По-друге, лідерство пов'язане зі здійсненням управлінських функцій в рамках владно-інституційної системи. По-третє, найбільш сучасним підходом до цього питання є ототожнення лідерства з підприємницькою діяльністю. Цей підхід є досить актуальним, оскільки в сучасних умовах реалізація лідерства спирається на використання певних бізнес-технологій. Найбільш поширена класифікація політичних лідерів ґрунтується на критеріях характеру лідера, його послідовників, принципів взаємодії між ними сутності ситуації, в якій реалізується лідерство.

РОЗДІЛ 2

ПРИНЦИПИ ПОЛІТИЧНОГО ЛІДЕРСТВА В ДЕМОКРАТИЧНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

2.1. Парламентське лідерство у системі державної влади

Сучасне тлумачення політичного лідерства потребує визначення чітких сутнісних характеристик. Воно не може абстрактно пояснюватись як просте здійснення впливу на поведінку інших людей. Сучасний політичний лідер здійснює свої функціонування в рамках конкретних інституційних структур. Просто бути лідером у неорганізованих соціальних групах недоцільно. Воно просто втрачає свій смисл. Політичне лідерство є тривалим процесом. Тому воно може здійснюватися тільки на основі чітко визначених повноважень і на певній організаційній основі. При цьому особистісний фактор теж має значення. Але він не є вирішальним. Він може посилювати або навпаки послаблювати лідерський потенціал. Тобто, харизматичність для лідера не втратила своєї актуальності. Особливо її роль зростає в країнах перехідного типу, де час від часу трапляються кризи. Тому там є попит на яскраві постаті. Від них очікують дива. Але побудована таким чином популярність може бути швидко втрачена.

Для лідерства у повноцінному розумінні потрібне функціонування тільки на чіткій структурно-інституційній основі. У лідера мають бути реальні можливості і повноваження впливати на ухвалення владних рішень. Слід окремо наголосити, що така участь передбачає тривалу попередню роботу, яка відрізняється досить рутинним характером. Оскільки кожне управлінське рішення обов'язково має юридичне оформлення. Його безпосередньому прийняттю передують науково-теоретичне обґрунтування доцільності, з'ясування відповідності чинному законодавству, процедури стилістичного опрацювання проєкту. Тому чисто одноосібний прояв лідерства зараз просто неможливий. Крім зазначених у першому розділі ресурсів, потрібні не просто послідовники і прихильники, а передусім фахівці для виконання суто технічної

роботи, фахівці у різних галузях. Усе залежить від рівня лідера. До того ж повноцінне лідерство поєднує у собі роботу радників, іміджмейкерів, спеціалістів у сфері зв'язків з громадськістю.

Усе це зумовлюється тим, що сучасний політичний лідер реалізує себе у системі державного управління. Сучасні «зміст, форми, методи державного управління визначаються конкретно-історичними умовами економічного, соціально-політичного та культурно-національного розвитку даного суспільства, особливостями політичної та правової культури народу, професіоналізмом та інтересами не лише правлячої політичної та управлінської еліти, а й лідерів-управлінців та лідерів-політиків» [4, с. 6]. Фактор лідерів для управлінських процесів має певне значення. Оскільки досить часто саме їхні особистісні властивості відіграють вирішальну роль при ухваленні владного рішення. Особливо тоді, коли воно потенційно матиме непопулярний характер. Ще однією визначальною ознакою державного управління з точки зору участі у ньому політичних лідерів є її персоналізований характер. Адже усі рішення спочатку плануються у свідомості державних діячів відповідно до їх особистого бачення проблем, які треба вирішувати. Далі змодельоване рішення трансформується у практичні дії, які також мають вольовий характер та залежать від інтелектуальних властивостей лідера.

Важливість лідерських механізмів у системі державного управління зумовлюється тим, що у ньому мають чіткий прояв суб'єкт-об'єктні відносини, в яких суб'єкт є їх керівною спрямовуючою силою, яка реалізується на засадах чіткої субординації та ієрархічного підпорядкування. Важливе значення при цьому якість такого впливу, який часто зумовлюється особистістю суб'єкта управлінської діяльності. «Професіоналізм керівника як суб'єкта управління, якість та ефективність керівної діяльності проявляються у прямій залежності від розуміння ним специфіки управлінської праці, знання предметів праці та уміння користуватися різноманітними засобами й методами з метою їх перетворення на спільне благо для підлеглих державних службовців-співробітників одного колективу однодумців» [4, с. 11]. Тобто, вольовий вплив повинен мати

обґрунтований характер і зумовлюватися насамперед належною професійною підготовкою управлінця, а не просто мати самодостатній характер. У такому разі управлінське рішення може негативним чином позначитися на суспільстві і зрештою на авторитеті і подальших позиціях лідера.

Звичайно, статус лідера зумовлюється насамперед здатністю вирішальним чином впливати на перебіг політичних процесів, функціонування політичних інститутів, різні форми політичної поведінки громадян. Тому лідери більшою мірою асоціюються з посадовими особами, причетними до ухвалення головних владних рішень, а тому займають найвищі державні посади. Зокрема, очільниками держав, урядів, особливо за парламентських форм держави.

Сучасна політика має різноманітні форми свого прояву. В ній суттєво збільшилася кількість інститутів, акторів. Вони не обов'язково займають чільні позиції у системі державної влади. Але їхній вплив на політику є значним. Активними суб'єктами політики, наприклад, є політичні партії. Причому, навіть ті, які не належать до правлячого табору. Є так звані лідери громадської думки. Вони взагалі можуть не належати до політичних інститутів. Проте їхній вплив має поширення в інформаційній сфері. Тому він має суттєве значення для розповсюдження певних політичних ідей, поглядів настанов. А оскільки інформаційна сфера дедалі все більше поширюється, то пропорційно збільшується і значущість їхніх позицій.

Як уже зазначалося, лідерство є явищем, характерним для демократичних країн. Тільки в їхніх умовах лідерський статус визначається позицією та вибором громадськості. Демократія суттєво розширює простір для діяльності лідерів. Тому лідери можуть з'являтися в політичних інститутах, які є властивими тільки для демократичних держав. Демократичне лідерство ще характеризується таким поняттям як «меритократія». «Це принцип цивілізованого управління чи форма політичної влади, в основі якої лежить принцип індивідуальної заслуги та «рівних можливостей» [22, с. 144]. Якщо конкретизувати характеристики меритократії як важливого тлумачення сутності демократичного лідера, то найбільш визначальними є такі: «влада достойних як принцип управління, згідно

з яким керівні посади повинні займати найздібніші люди, незалежно від їхнього соціального становища чи економічного походження; наявність умов для формування обдарованих і працелюбних людей, щоб вони в майбутньому мали шанс зайняти високе суспільне становище в державі, де «панує» вільна конкуренція в суспільних відносинах; різновид політичної системи, у якому на керівні посади обираються особи за ціннісним критерієм» [22, с. 144-145].

Меритократія розглядається не лише характеристикою демократичного лідерства. Це – невід’ємна властивість сучасного суспільства в його постіндустріальній інтерпретації. В його умовах влада, а відповідно і лідерський статус досягаються «завдяки особистим досягненням окремих людей-лідерів (їхнім компетенціям, високому професіоналізму, інтелектуальному і культурному рівню, освіті, енергії тощо), а відтак, в основі політичної влади і управління лежить меритократичний принцип» [22, с. 144-145]. І взагалі сутність лідерства принципово змінюється. Воно полягає не у здійсненні одностороннього беззастережного впливу на суспільство, а насамперед у реалізації функцій менеджменту, тобто, організації діяльності суспільства. А для цього, крім фахових знань та практичних компетентностей, потрібні й організаторські здібності, комунікабельність.

У демократичних державах паралельно зі змінами внутрішнього змісту, набуває інших ознак і організаційні засади функціонування політичного лідера. Загальновідомий факт, що найбільш визначальним демократичним інститутом є орган законодавчої влади, який має виборний характер і, крім, суто законодавчих повноважень, виконує функції представництва інтересів суспільства. У тоталітарних та авторитарних державах, він є суто формальним органом влади, який не виконують жодних самостійних функцій. Тобто, парламент за умов демократичного режиму є не просто ключовим владним органом, а тим простором, де представлені політичні лідери нового типу. Це означає, що лідерство не зосереджується в руках обмеженої кількості людей, а набуває ширший формат свого функціонування. Окремою особливістю парламентського лідерства є те, що воно представлене в правлячій партії або коаліції та в опозиції.

Відповідне становище визначає напрями діяльності.

Отже, повноцінне і дієве парламентське лідерство є одним із важливих свідчень розвиненості демократії в країні. «Парламентський лідер – політик, який у певних соціальних спільнотах володіє найбільшою легітимністю, здатністю створювати масову базу підтримки своїм діям і формувати по відношенню до неї позитивне ставлення у свідомості мас», а «парламентське лідерство» означає процес здійснення парламентським лідером функцій його діяльності» [4, с. 116]. Їхня діяльність пов'язана із законотворчістю та формуванням національного і навіть міжнародного політичного порядку денного, що загалом відкриває достатньо широкі можливості впливу на політичні процеси. Крім того парламентська трибуна також надає змогу здійснювати пропагандистську діяльність, виголошувати промови, висловлювати свої позиції щодо подій внутрішньодержавного життя.

Функціональна спрямованість політичного лідера розкривається у таких аспектах його діяльності. Крім суто законотворчості, це різноманітні напрями політичного впливу. Парламентський лідер може служити певним світоглядним орієнтиром для прихильників своєї політичної сили. Поширення своїх ціннісних орієнтацій здійснюється шляхом використання парламентської трибуни. Парламентські виступи дають змогу мобілізувати своїх прихильників і тримати їх у стані готовності до певних дій. Особливо така діяльність активізується перед виборами, коли потрібно надати своєму електорату певні практичні настанови для подальшої мобілізації. У контексті сформованих настанов парламентський лідер має змогу регулювати і коригувати у разі потреби поведінку своїх прихильників. Причому таке коригування здійснюється «не тільки на основі прямого адміністративного впливу, але й на базі соціально-психологічного впливу. Не тільки на основі правових норм, правил, а також на основі застосування певних адміністративних санкцій, на базі неписаних, але загальноприйнятих у даному суспільстві або соціальних групах політичних норм» [4, с. 116]. Політичний вплив парламентського лідера виходить за межі нормативного встановлення правил поведінки.

Одне з найважливіших завдань парламентського лідера – це якомога довше збереження цього свого статусу. Для цього треба досягати певного електорального успіху, щоб потрапити до парламенту. А реалізація цієї мети безпосередньо залежить від його здатності взаємодіяти зі своїми прихильниками, тобто, виборцями. Для парламентських лідерів важливо постійно підтримувати свою інформаційну присутність. А для цього потрібно ефективно використовувати будь які інформаційні приводи. Найкраще коли вони стосуються актуальних подій внутрішньодержавного та міжнародного життя. Своім виборцям потрібно адресувати свої позиції з цього приводу. А також давати їм чітке обґрунтування. Крім комунікацій з виборцями, потрібно тримати постійний контакт з однопартійцями, які знаходяться як у складі парламентської фракції, так і поза межами парламенту.

В такий спосіб забезпечується реалізація інтеграційної функції. Парламентське лідерство, як і будь яке інше, як наголошувала Маргарет Херманн, забезпечується у повному обсязі лише тоді, коли за лідером стоїть певна, підтримуюча його спільнота. Її чисельність може бути різноманітною. До неї можуть належати однопартійці лідера, члени фракції, просто виборці тощо. Парламентському лідеру для забезпечення свого статусу потрібно тримати це оточення в цілісності. Такі завдання реалізуються на основі вище зазначених засад. Передусім це надання чіткої системи координат, тобто, системи ціннісних орієнтацій, яких потрібно дотримуватися. Це – фундаментальна частина. Крім того, потрібно визначити загальні критерії оцінки подій політичного життя, які мають динамічний характер. Тому представники оточення лідера мають чітко орієнтуватися в обставинах, які постійно змінюються. Також потрібно сформулювати чіткі настанови щодо форм практичної діяльності і певні сигнали, коли потрібно вдаватися до них.

Окремим напрямом функціонування парламентського лідера є діяльність, яка вже не потребує так актуально комунікувати зі своїм оточенням. Але для того, щоб відправити «конституентам» правильні месиджі, необхідна тривала копітка робота. Зрозуміло, що для прямого звернення до них інколи достатньо і

необхідного емоційного оформлення послань. Але буде ефективно лише у короткостроковій перспективі, коли потрібна ситуативна мобілізація. Для тривалої перспективи інформаційний зміст сигналів має бути зрозумілий і необхідним чином пояснений. Адже в умовах підвищення рівня інформованості суспільства послідовники можуть помітити деякі відмінності змісту месиджів від того, що відбувається насправді.

Отже, такі аспекти діяльності парламентського лідера зумовлює необхідність реалізації інших функцій. Йому потрібно здійснювати збирання інформації як про тенденції політичного життя, так і про стан громадської думки щодо цих тенденцій. Це дозволить сформувати адекватний зміст повідомлень, які до того ж мають враховувати різні цільові аудиторії серед «конституентів». Правильна оцінка цих обставин забезпечить його змогу на належному рівні здійснювати «прогнозування розвитку політичних процесів у країні й парламенті, особливостей діяльності та можливих результатів (у тому числі й негативно впливають на загальний стан справ у даній сфері діяльності) окремих акцій, роботи, поведінки депутатів» [4, с. 117]. Інформаційна комунікація стосується не лише безпосереднього спілкування парламентського лідера зі своїм оточенням. В сучасному інформаційному суспільстві люди сприймають події крізь призму інформації про них. Тому лідеру необхідно здійснювати і свою інформаційну політику на основі формування відповідних повідомлень вже для широкого загалу, зокрема, органів влади, посадових осіб, інших політичних партій та їхніх фракцій, засобів масової інформації і зрештою міжнародної спільноти. Такий підхід у повній мірі забезпечує реалізацію головних завдань діяльності парламентського лідера.

Парламентський лідер для того, щоб реалізувати себе у повній мірі має поєднувати у собі на професійному рівні фахові знання, уміння і навички політичного аналітика, експерта, технолога, smm-менеджера, фахівця у галузі зв'язків з громадськістю, менеджменту і маркетингу, публічних комунікацій, психолога, юриста, політолога, соціолога тощо. Така багатогранність вимог зумовлюється різноманітними напрямками діяльності парламентського лідера.

Адже, крім суто особистих завдань, парламентський лідер залишається державним службовцем. Він має виконувати також роботу, безпосередньо пов'язану з його службовими повноваженнями та обов'язками. Головні з них стосуються законодавчої діяльності. Процедурам ухвалення законів та інших нормативних актів передують копітка підготовча робота. Парламентський лідер за всіх вище зазначених обставин залишається депутатом. До того ж у цьому процесі треба згуртовувати роботу всієї фракції. На цій діяльності прямо позначається статус парламентського лідера – провладний чи опозиційний.

Законотворча діяльність включає роботу у парламентських комітетах. Там розробляються законопроекти для їх подальшого опрацювання. Їх можна розподілити на дві великі групи. Ті, які справді необхідні для забезпечення належного прогресивного розвитку суспільства, інші для підтримки необхідного рейтингу парламентського лідера та політичної сили, яку він очолює. Загалом друга група законопроектів також може мати загальносуспільну значущість. Усі проекти законів проходять юридичну експертизу на її відповідність чинній правовій системі. Далі вони відправляються на ознайомлення депутатам, для того, щоб вони могли надати свої пропозиції. Загалом ця процедура також може мати пропагандистський характер. Після отримання усіх пропозицій профільний комітет виносить документ на парламентські читання. На них депутати озвучують свої пропозиції і надають свою мотивацію щодо їх врахування. Для забезпечення динамізму проходження цих процедур парламентський лідер може висловити узгоджену позицію своєї фракції. Крім підвищення ефективності законотворчості, лідери можуть використати процеси законотворчості для поширення своїх поглядів, ідей щодо обговорюваного законопроекту і налаштувати відповідним чином своїх послідовників.

Отже, діяльність парламентських лідерів поєднує два невід'ємних і значущих напрями з точки зору визначення стратегії реалізації своїх цілей. На стику цих напрямів лідери вирішують комплексні завдання життєдіяльності всього суспільства. Ухвалення потрібного й актуального закону для забезпечення його належного розвитку може водночас сприяти підвищенню

рівня популярності самого лідера та його політичної сили. Вивчення тенденцій розвитку суспільства в його цілісності дає змогу виявити не лише проблеми окремих соціальних груп і спільнот, а також найбільш важливі завдання усієї країни. У цьому процесі парламентський лідер поєднує розробку технологій формування і реалізації лідерства та вирішення стратегічних завдань суспільства в цілому. «Ключове значення у цьому процесі відіграє співвідношення технології та стратегії лідерства, кожне з яких являє собою певну послідовність дій для досягнення намічених результатів. Мистецтво політичної діяльності парламентського лідера визначається здатністю знайти такий варіант співвідношення тактики і стратегії, при якому ефективно вирішення соціально-політичних проблем поєднується з підвищенням статусу і зростанням його впливу в політичному житті суспільства» [4, с. 118]. У разі здатності поєднати ці два підходи своєї діяльності лідер набуває статусу державного діяча, здатного адекватно зіставляти інтереси особисті та своєї політичної сили із загальнодержавними.

Той чи інший рівень узгодженості складових діяльності парламентського лідера визначає якісний стан ефективності такої діяльності його особисто, а також інститутів, до складу яких він належить або представляє. У країнах розвинутої і стабільної демократії загалом немає принципових розбіжностей між ними. Парламентські лідери не лише працюють на свій майбутній електоральний успіх. Вони чудово усвідомлюють свою відповідальність як перед своїми виборцями, так і всім суспільством в цілому. Звичайно, трапляються суперечності, іноді дуже принципові, між лідерами парламентських фракцій. Але вони не виходять за межі засадничих інтересів суспільства і держави.

Парламентське лідерство як різновид політичного, яке є характерним для демократичних держав, має такі сутнісні характеристики: «політична влада у формі законодавчої діяльності виступає тією системоутворюючою якістю, яка надає парламентському лідерству особливу специфіку й цілісність; ефективність дій парламентського лідера, з одного боку, залежить від рівня забезпеченості його претензії на політичну першість відповідними установками депутатів та мас

на “підпорядкування” впливу лідера. Крім цього вона пов’язана з якісними характеристиками нормативно-вольового впливу лідера на формування цих установок; рівень відповідності між функціями, виконуваними парламентським лідером, і його особистими якостями відображає ступінь ефективності лідерської діяльності» [4, с. 118-119].

2.2. Принципи сучасного партійного лідерства

Ще одним важливим інститутом, який забезпечує належний рівень функціонування демократії, є політичні партії. Їхні функції у сучасному політичному житті є досить багатоманітними. Головне їхнє призначення пов’язане із забезпеченням представництва інтересів різних соціальних груп у сфері політики. Вони виступають своєрідним інструментом трансляції усіх вимог, запитів, потреб соціальних груп у сфері політики для їх подальшої реалізації. Політичні партії також є інститутом, який забезпечує належний інституційний рівень організацій і проведення виборів. У цьому контексті партії виступають засобом переведення конкурентної боротьби за владу у площину законності, відкритості і цивілізованості. Партії виступають ідейно-політичними об’єднаннями, які пропонують суспільству альтернативні шляхи його подальшого розвитку. Зрозуміло, що в умовах розвинутої демократії існують певні загально визнані пріоритети, але деякі коригуючі елементи мають місце. Тому громадянам мають бути надані всі умови вибору між такими альтернативами.

В сучасних умовах політичні партії дещо втратили свою ідейну ідентичність, оскільки структура суспільства стала більш різноманітною і диференційованою і відрізняється від поділу за традиційними соціальними групами. У нових соціальних спільнот з’явилися принципово нові інтереси і запити. І партії не завжди оперативно й адекватно реагувати на них. Але процес їхньої трансформації триває. Своєрідною відповіддю на нові реалії стали зміни у

принципах структурної будови та принципів діяльності. Насамперед відбулася відмова від ієрархізованої організаційної структури та поступове оволодіння сучасними інформаційно-комунікативними технологіями з подальшим поступовим переміщенням діяльності в інформаційно-цифрове середовище. Але загалом партії залишаються важливим інститутом сучасної демократії, яку небезпідставно продовжують називати партійною демократією. І таке тлумачення є цілком обґрунтованим, оскільки саме партії забезпечують виборцям можливість вибору при визначенні свого бачення стосовно подальшого розвитку суспільства.

Організаційна структура політичних партій за останній час значно демократизувалася. Її жорстко ієрархізований принцип будови вже немає доцільності. Партії також перейшли на горизонтально-мережевий формат діяльності. Управлінські механізми суттєво трансформувалися. Але для політичних партій важливо постійно тримати комунікації зі своїми виборцями. В основі реалізації цього завдання необхідно мати відповідний політичний бренд. В очах виборців партії асоціюються не з традиційними програмно-ідеологічними критеріями, а із новітніми технологічними принципами. Ще одним ідентифікуючим фактором політичної партії є партійний лідер. «Партійний лідер – авторитетна, визнана у своєму партійному середовищі особа, обрана керувати партією, здатна консолідувати партію та громадян навколо спільної мети, найефективніше репрезентувати інтереси конкретної соціальної групи». Діяльність партійного лідера тісно пов'язане з процесами партійного лідерства. «Партійне лідерство – форма управління партією як суб'єктом політичної системи країни для досягнення політичних цілей через реалізацію функцій лідера» [4, с. 22].

Загалом партійне лідерство є досить складним і багатомірним теоретичним поняттям і практичним явищем. Тому складно всі його властивості поєднати в одному визначенні. Для цього доцільно використати усі існуючі підходи. «Партійне лідерство є однією з найпоширеніших форм політичного лідерства, що виявляє себе у сфері завоювання, формування та регулювання влади;

партійне лідерство є формою керівництва та взаємодії між політичною партією та соціально-політичними, економічними системами, що знаходяться в оточенні партії; невід'ємними компонентами феномену лідерства є особа лідера, зовнішній контекст та взаємодія між ним та громадянами. Це дозволяє визначити партійне лідерство як чинник активізації політичного процесу в суспільстві; партійне лідерство є управлінням з метою досягнення певних цілей політичними методами; феномен лідерства спирається, передусім, на авторитет і довіру» [17, с. 74]. Для партійного, як і для будь якого іншого типу політичного лідера авторитет і довіра є невід'ємними і незаперечними підставами забезпечення лідерства.

Влада та авторитет – речі досить взаємопов'язані, але не обов'язково, що вони можуть співіснувати і поєднуватися в одній людині. Зрозуміло, що сучасне партійне лідерство включає офіційні інструменти здійснення управлінського впливу. Але без довіри й авторитету, не буде добровільного погодження на підпорядкування. Вони базуються на здатності лідера здійснювати неформальний вплив., який у свою чергу спирається на сукупність властивостей особистісного, зокрема, порядність, дотримання морально-етичних цінностей, які поділяє певна частина суспільства, та соціального і професійного характеру. Довіра й авторитет загалом мають адресний характер і зумовлюються тим, від яких цільових аудиторія вони виходять. Насамперед це мають бути члени відповідної політичної партії. «Довіра є суттєвим фактором, який впливає на оптимальну діяльність партійного лідера та прийняття політичних рішень. Чим більше діяльність лідера відповідає інтересам політичної партії, суспільству в цілому, тим вищий ступінь довіри. Тільки той лідер отримує довіру, політика якого вважається тенденцією соціального прогресу, спрямованого на реалізацію конкретної програми. Авторитет і довіра не можуть бути куплені чи створені за наказом» [4, с. 122]. З іншого боку, політична партія, як і її лідер функціонують у широкому суспільному середовищі, певна частина якого є потенційними виборцями політичної партії. Тому авторитет і довіру потрібно забезпечувати і серед громадян, які під час електоральних процесів стають виборцями. І серед

інших підстав визначення своїх виборчих уподобань для них має значення особистість лідера партії. І це є зрозумілим, оскільки політика навіть в сучасних надінституціалізованих формах зберігає персоніфікований вимір. Виборці завжди звертають на особистість очільника партії.

Звичайно, що авторитет і довіра визначаються не на пустому місці. Вони «завойовуються» і потім утримуються в результаті тривалої копіткої діяльності. Такий процес є цілеспрямованим і пов'язаний з набуттям відповідних критеріїв оцінювання діяльності партійного лідера. Найбільш значущими серед них, на думку автора слід відзначити такі: «послідовність реалізації партійної програми; виконання обіцянок і наказів виборців та усіх громадян; підвищення рівня добробуту народу; стабільність та позитивна динаміка суспільного розвитку» [4, с. 122]. Сучасні реалії вважають саме такі цілі ключовим завданням діяльності політичних лідерів будь якого рівня і типу. Виходячи із зазначеної у першому розділі класифікації реалізації вказаних завдань відповідає раціональний тип лідера. Це такий «партійний лідер, який забезпечує оптимальний рівень урахування і задоволення як інтересів членів суспільства, так і своїх прихильників» [4, с. 122]. Його значення зумовлюється необхідністю забезпечувати певний баланс між партійними потребами та інтересами всього суспільства. Позиціонування партійного лідера в сучасних умовах не може відбуватися виключно в рамках своєї політичної партії. Поважаючи себе і свою партію партійний лідер завжди має прагнути здобути місця у законодавчих та виконавчих органах влади. Тобто, він обов'язково має набути статусу депутата парламенту а відтак і державного службовця. Отже його усвідомлення себе як представника партії має специфічний характер.

На партійного лідера покладається важливе завдання формування іміджу своєї партії. В умовах інформаційного суспільства партія та її лідер мають бути упізнаваними у громадському середовищі. Тому формування іміджу партії є важливою функцією діяльності партійного лідера. Цей процес є достатньо тривалим і змістовно навантаженим. Імідж для сучасного виборця не може бути занадто абстрактним. Його наповнення має відображати бачення партії щодо

подальшого розвитку суспільства. Для формування адекватного іміджу потрібно спочатку визначити сильні і слабкі сторони партії, тобто, зробити SWOT-аналіз її діяльності. Далі необхідно з'ясувати ідеальний образ партії в очах виборців та здійснити необхідні зіставлення. Якщо є певні розбіжності між таким баченням і реальним станом справ, то потрібне коригування чинного образу у напрямі його наближення до ідеалу. Щоправда, виборці інколи самі не можуть визначитися з ним. У такому разі ідеальне бачення має бути запропоноване самою партією.

Отже, сучасні принципи функціонування лідерства пов'язані із підвищенням демократичних засад його діяльності. Підвищується значущість діяльності політичних лідерів в рамках базових політичних інститутів. Так, відбулося підвищення ролі парламентських лідерів у функціонуванні законодавчих органів. Така роль є досить багатоплановою. Діяльність парламентського лідера пов'язана насамперед із законотворчістю. Тут він виступає як державний службовець з усіма притаманними йому повноваженнями. Крім того, він є представником певної політичної партії. Тобто, він здійснює функції властиві для партійного лідера. Для нього дуже важливо здійснювати постійні комунікації з потенційними виборцями, забезпечувати сприятливий імідж своєї політичної партії. І вже в рамках парламентської роботи максимально реалізовувати виборчу програму своєї партії вже як напрям державної політики. Така діяльність у демократичному форматі обов'язково має бути прозорою і відбуватися на основі тісної взаємодії з громадськістю.

РОЗДІЛ 3

ПОЛІТИЧНЕ ЛІДЕРСТВО ЯК ЧИННИК ПОЛІТИЧНОЇ ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ

3.1. Інформаційно-технологічне забезпечення політичного лідерства

Сучасне суспільство характеризується суттєвими змінами акцентів у системі суспільного виробництва у напрямі зростання питомої ваги та значущості знань та інформації. Тому сучасне суспільство характеризується як інформаційне. Це означає, що всі процеси його життєдіяльності побудовані на інформаційному супроводі. Так само це стосується функціонування усіх сфер. Найбільш актуально інформаційне забезпечення пов'язана із встановленням умов для належного функціонування політичної сфери, усіх її інститутів. Реалізація завдань інформаційного супроводу політики полягає у забезпеченні ефективної комунікації основних політичних акторів з представниками громадськості. Значення інформаційного супроводу зросло у системі політичного лідерства. «Ефективна комунікація є однією з ключових компетенцій лідера на державній службі. Очевидно, комунікація є невід'ємною складовою у процесі реалізації лідерства, за допомогою якої лідер може досягнути поставленої мети, застосовуючи конкретні засоби та методи впливу» [4, с. 216]. Такі комунікації є невід'ємною складовою організаторських функцій лідера. Вони ефективно замінюють ораторських здібностей лідера. Оскільки належна взаємодія можлива лише у разі тривалої підготовки та здійснення такої взаємодії. Люди вже озброєні інформацією, тому самих лише публічних виступів, якими би емоційними вони не були, недостатньо для залучення їх на свою сторону.

Інформаційна складова набула особливої вагомості в сучасних умовах для забезпечення повноцінного політичного лідерства. Комунікація на владно-політичному рівні має і лідерський аспект. У чому сутність лідерської комунікації? Це – «цілеспрямована передача змістів з метою впливу на людину,

групу, організацію або спільноту. це здатність до ефективного обміну інформацією як по горизонталі, так і по вертикалі з метою досягнення розуміння та підтримки на шляху реалізації цілей організації; це вміння чітко та зрозуміло формулювати свою точку зору, враховуючи потреби аудиторії, в різних умовах та з використанням різних форм (письмово та усно) та способів комунікації; це спроможність прислухатися до інших та забезпечувати постійний зворотний зв'язок» [4, с. 216-217]. Лідеру для встановлення, збереження і посилення свого статусу необхідно максимально зміцнювати комунікаційні ресурси і компетентності. Їхнє значення пов'язано з тим, що із громадськістю треба постійно комунікувати для донесення своїх політичних месиджів. Також комунікація потрібна між усіма політичними установами і відомствами. Лише у такому разі забезпечується необхідна прозорість і передбачуваність у процесі політичної взаємодії на всіх рівнях. Тільки максимальна відкритість надає змогу визначити найбільш пріоритетні та актуальні завдання розвитку суспільства для об'єднання його зусиль та чіткої спрямованості для їх розв'язання.

Взагалі ж комунікація в її дійсному розумінні сама собою передбачає відкритість і прозорість політико-публічних процесів, оскільки її внутрішня сутність безпосереднім чином зумовлюється вільним доступом до будь якої інформації, можливістю громадян подавати запити до органів державної влади і місцевого самоврядування, отримувати інформацію будь якого рівня, здійснювати в такий спосіб контроль за їхньою діяльністю. В нинішніх умовах комунікація є своєрідною кровоносною системою усієї політичної сфер, оскільки забезпечує її належне функціонування і життєздатність. Комунікація підтримує динаміку політичної системи. Усі політичні інститути та актори завдяки їй не просто обмінюються інформацією, а можуть визначити напрями і підстави різних форм політичної діяльності та участі. Взаємодія між різними суб'єктами політики на основі взаємних комунікацій сприяє побудові тривалих політичних відносин між ними, а відтак – розробці і подальшій реалізації стратегії розвитку суспільства у цілому. Громадяни також мають змогу долучитися до цих політичних процесів і вплинути на їхню результативність.

Ефективна політична комунікація завжди зумовлюється чіт ко визначеними цілями і поставленими завданнями, які мають бути чітко погоджені з розробленою стратегією політичної діяльності. «Залежно від потреб мета комунікації може бути пов'язана або з посиленням поінформованості, або з впливом на рівні переконань чи дій. Ці завдання є взаємозалежними і своєрідними сходинками, по яких слід підніматися, якщо ми хочемо досягнути більшого впливу. Важливо також враховувати, що процес переконання передбачає проходження певних етапів осмислення нової інформації (ознайомлення, зацікавлення, аналізу, оцінки, апробування, в тому числі і на практиці, і, зрештою, – сприйняття), коли інформація (ідея) стає внутрішнім чинником, що може зумовлювати відповідну поведінку. Так чи інакше об'єктивна поінформованість є необхідною базовою умовою для ефективної співпраці як з колегами, так і громадськістю» [4, с. 217-218]. Відкритість комунікацій є вихідним принципом функціонування інституту політичного лідерства. Крім вирішення суто технологічних завдань отримання достовірної інформації та її донесення до громадськості, цей принцип суттєво підвищує рівень довіри суспільства до влади та конкретних політичних лідерів, а відтак забезпечує надійні підстави легітимності.

Варто зауважити, що належний рівень функціонування політичних комунікацій як фактор підвищення ефективності та розвитку демократичних засад політичного лідерства безпосередньо залежить від наявності у політичних акторів технічних умінь і навичок технічно користуватися засобами комунікації. «Адже вони мають розуміти та враховувати у своїй діяльності загальні підходи та принципи ефективної комунікації, особливості комунікації в різних контекстах; визнавати необхідність створення умов для розвитку довіри та діалогу усіх зацікавлених сторін; вміти стисло подавати максимально точну інформацію; враховувати комунікативні бар'єри, вплив невербальної комунікації, аналізувати потреби та очікування цільової аудиторії; вміти слухати, налагоджувати зворотний зв'язок тощо; бути готовими до спілкування зі ЗМІ» [4, с. 218]. Тобто, для реалізації політичним лідером своїх повноважень,

зрештою свого потенціалу важливо бути спроможним у повному обсязі використовувати усі технологічні можливості комунікативно-інформаційних засобів та інструментів. Відповідні компетентності сприятимуть тіснішій взаємодії політичних лідерів та їхніх конститuentів.

Інформаційно-технологічне забезпечення політичного лідерства сприяє реалізації багатьох важливих політичних завдань. Щодо підвищення рівнів демократичності та ефективності уже зазначалося вище. Але, крім цього Цей процес створює необхідні умови максимальної інтеграції політичних лідерів до політичної системи. Паралельно політичне лідерство набуває необхідних ознак системного явища. І працює на вирішення завдань розвитку держави та суспільства. «У рамках системного підходу дослідники розглядають інформаційне забезпечення політичного лідерства як механізм, що перебуває в безперервній взаємодії з навколишнім середовищем через вхід (що сприймає вимоги громадян) і вихід (прийняті політичні рішення й дії) системи. Структурно-функціональний аналіз дає можливість розглянути інформаційне забезпечення функціонування політичного лідерства як систему зі складною структурою, кожний елемент якої має певне призначення й виконує специфічні функції, спрямовані на підвищення ефективності політики держави» [4, с. 218]. Політичне лідерство з необхідним інформаційним забезпеченням стає повноцінним політичним інститутом, який працює за чітко визначеними загально визнаними правилами, що суттєво підвищує ефективність та результативність його діяльності.

Інтенсифікація процесів політичних комунікацій створює принципово нове політичне явище – інформаційний простір. Він став «важливою складовою функціонування сучасного суспільства, адже він через всю сукупність каналів формування, передачі та зберігання інформації трансформує людську свідомість, спрямовуючи дію не лише на загальнолюдські ціннісні орієнтації, а й на специфічні прояви національних особливостей, культур тощо. Зростаюча роль інформпростору в сучасному світі спричинила підвищений інтерес учених до вивчення цього феномену з наукової точки зору» [22, с. 187]. Це створює

принципово нове соціальне середовище для реалізації політичним лідером своїх функцій. Його утворення має неоднозначні наслідки для діяльності лідерів. З одного вона значно полегшується в силу розширення території спілкування. Але з іншого є певні складнощі, оскільки лідеру тепер потрібно бути спроможним до багатосторонніх комунікацій з різними цільовими аудиторіями.

Структуру інформаційного простору складають «весь обсяг інформації, що циркулює в інформаційних потоках, різних за обсягами, часом створення, актуальності, інформативності, швидкості протікання, всі засоби трансляції інформації, зокрема бібліотеки, архіви, сховища, ЗМІ, засоби усної комунікації» [2, с. 187]. При цьому слід враховувати, що до цього простору належать не лише інформаційні потоки, які виходять від великих інформаційних виробників, а також інформація, яка циркулює в рамках індивідуального двостороннього спілкування одноосібних політичних акторів. Сучасний інформаційний простір є сприятливим середовищем для формування і вдосконалення політичним лідером свого іміджу.

3.2. Принципи розбудови інституту політичного лідерства в Україні

Враховуючи всі вище названі аспекти функціонування інституту політичного лідерства, які мають місце у країнах розвинутої демократії, доцільно визначити авторське бачення щодо шляхів подальшої розбудови та вдосконалення цього інституту в сучасній Україні. Тривалий час українські політичні лідери, втім як і вся управлінська еліта за інерцією продовжували існувати і працювати у звичній радянській системі політичних координат. Мається на увазі, що всі політичні лідери повинні були мати певний господарський досвід роботи на виробництві. Звичайно, управлінський. Стиль управління визначався як ефективний виключно в адміністративному дусі. Заради справедливості слід зазначити, що такий підхід якоюсь мірою себе виправдовував на початкових етапах державотворення, коли було потрібно

зміцнити інституційні основи державності, долати наслідки тотальної соціально-економічної кризи. Власне вся державність і трималася на таких особистостях. А політичних лідерів у класичному розумінні цієї категорії в нашій країні як таких не було.

Розгортання процесів демократизації, які відбувалися складно і неоднозначно, все таки сформували попит на політичних лідерів з точки зору загально визнаної інтерпретації цього явища. Але власне попит коливався між запитами на типово авторитарних лідерів та дещо трохи схожих на демократичних. В українському суспільстві якогось консенсусу з цього приводу не було. Лише від часу, коли Україна остаточно визначилася з демократичними пріоритетами свого розвитку, увага зосередилася і на питаннях формування нового типу політичного лідера. Це зрозуміло. Оскільки Україні доводиться проходити численні випробування на право бути нацією з демократичною державно-інституційною основою і демократичною ціннісною парадигмою.

У цьому контексті вже в сучасних умовах, незважаючи на неоголошену війну, яку веде проти нашої країни агресор, завдання розбудови політичного лідерства як демократичного інституту значно підвищилося в своїй актуальності. Цей процес складає декілька напрямів. Політичний лідер має отримати чіткий політичний статус. Найбільше він асоціюється з парламентськими і партійними лідерами. Парламентський лідер, крім того, що він представляє певну політичну партію, насамперед є депутатом законодавчого органу. Це покладає на нього певні зобов'язання. Законотворчість включає в себе багато важливих процедурних складових. Це не лише безпосереднє ухвалення владно-управлінського рішення, а тривала підготовча робота. До неї належить розробка відповідних законопроектів. Для цього треба у повній мірі знати усю чинну нормативно-правову базу, а також володіти у повному обсязі інформацією про стан справ у суспільстві, наскільки такий закон є актуальним і буде прийнятним на рівні громадської думки. Парламентський лідер, а він водночас може бути і партійним лідером, має чітко усвідомлювати свою відповідальність не лише перед своїми однопартійцями та колегами по фракції, а також перед усім

українським суспільством. Особливо це стосується лідерів опозиційних фракцій. Вони, звичайно мають пропонувати альтернативні шляхи розв'язання існуючих проблем та законопроекти. Але це не повинно вносити дезорганізацію у роботу державно-владного механізму та «розхитувати» громадську думку. Їхній підхід має бути конструктивним. Такого підходу слід дотримуватися і під час виборчих кампаній. Електоральна конкуренція має відбуватися в рамках прозорості, законності і цивілізованості. Всі суперечності потрібно вирішувати тільки на правовій основі.

Сучасні політичні лідери мають враховувати «строкатий» стан структури суспільства, те, що в ній представлені різні соціальні групи і спільноти зі своїми інтересами. Тому у своїй діяльності треба враховувати такі реалії і не намагатися вирішувати проблеми одних за рахунок інших, заробляючи собі авторитет, який до того ж не буде стабільним. Фактором, який має сприяти лідеру розв'язати цю ситуацію, є активне впровадження у політичне життя сучасних інформаційно-комунікативних технологій. Їх використання і практичній діяльності дасть змогу політичним лідерам здійснювати багатостороннє спілкування з різними цільовими аудиторіями, представленими у сучасному суспільстві. Найбільш придатними для цього є принципи соціальних мереж, за допомогою яких політичні лідери чи особи, які претендують на такий статус, можуть контактувати з громадянами.

Сучасне життя ставить перед політичними лідерами різного рівня і статусу досить важливі вимоги. Насамперед це стосується їхньої фахової підготовки. Політичний лідер в нинішніх умовах не може обмежуватися лише трибунними виступами та передвиборчою риторикою. Це буде мало ефективним. Він має володіти теоретичними знаннями і практичними компетентностями багатьох професій. Тому потрібно ставити питання про певну підготовку політичних лідерів. Вона має включати багато різних напрямів навчання. Це знання з юриспруденції, політології, соціології, економіки, психології, які мають складати основу базової підготовки. Як доповнення до них, певні прикладні уміння та навички зі сфери зв'язків з громадськістю, мас-медіа, smm-

менеджменту. Така підготовка, на думку автора, має забезпечити належний фахово-професійний рівень діяльності, пов'язаної з реалізацією функцій політичного лідерства. Окремо слід визначити формування у майбутніх лідерів відчуття відповідальності і окремо перед своїми безпосередніми послідовниками та всім суспільством за наслідки своєї діяльності та свій вибір напрямів державної політики.

Отже, в умовах сучасного демократичного суспільства вимоги до політичних лідерів суттєво зросли. Насамперед вони пов'язані з активним упровадженням у практичне життя інформаційно-комунікативних технологій, які створюють принципово нові можливості для суспільних комунікацій. Оволодіння ними і застосування у своїй діяльності є надзвичайно важливим та актуальним завданням для політичних лідерів. Насамперед вони дають змогу здійснювати багатостороннє спілкування з усіма суспільними сегментами. На цій основі лідери отримуватимуть інформацію безпосередньо з першоджерел про реальний стан справ у суспільстві і враховувати інтереси різних соціальних спільнот при підготовці та ухвалення владно-управлінських рішень. Зрозуміло, що набуття відповідних знань, умінь і навичок є тривалим і складним процесом. Тому для сучасних лідерів потрібна попередня освітньо-професійна підготовка для їх набуття. Політичне лідерство в сучасних умовах є досить складним багатомірним інституційним механізмом, який має забезпечити належний рівень життєдіяльності суспільства в його різних сферах.

ВИСНОВКИ

Аналіз поняттєво-категоріального апарату щодо проблем політичного лідерства дає можливість виявити особливості функціонування цього інституту та політичного лідера як одного з найважливіших політичних акторів. В сучасних умовах політичне лідерство має декілька інтерпретацій. Насамперед воно базується на здійсненні впливу на діяльність інших людей на основі владних повноважень. По-друге, лідерство пов'язане зі здійсненням управлінських функцій в рамках владно-інституційної системи. По-третє, найбільш сучасним підходом до цього питання є ототожнення лідерства з підприємницькою діяльністю. Цей підхід є досить актуальним, оскільки в сучасних умовах реалізація лідерства спирається на використання певних бізнес-технологій. Найбільш поширена класифікація політичних лідерів ґрунтується на критеріях характеру лідера, його послідовників, принципів взаємодії між ними сутності ситуації, в якій реалізується лідерство.

Сучасні принципи функціонування лідерства пов'язані із підвищенням демократичних засад його діяльності. Підвищується значущість діяльності політичних лідерів в рамках базових політичних інститутів. Так, відбулося підвищення ролі парламентських лідерів у функціонуванні законодавчих органів. Така роль є досить багатоплановою. Діяльність парламентського лідера пов'язана насамперед із законотворчістю. Тут він виступає як державний службовець з усіма притаманними йому повноваженнями. Крім того, він є представником певної політичної партії. Тобто, він здійснює функції властиві для партійного лідера. Для нього дуже важливо здійснювати постійні комунікації з потенційними виборцями, забезпечувати сприятливий імідж своєї політичної партії. І вже в рамках парламентської роботи максимально реалізовувати виборчу програму своєї партії вже як напрям державної політики. Така діяльність у демократичному форматі обов'язково має бути прозорою і відбуватися на основі тісної взаємодії з громадськістю.

В умовах сучасного демократичного суспільства вимоги до політичних

лідерів суттєво зросли. Насамперед вони пов'язані з активним упровадженням у практичне життя інформаційно-комунікативних технологій, які створюють принципово нові можливості для суспільних комунікацій. Оволодіння ними і застосування у своїй діяльності є надзвичайно важливим та актуальним завданням для політичних лідерів. Насамперед вони дають змогу здійснювати багатостороннє спілкування з усіма суспільними сегментами. На цій основі лідери отримуватимуть інформацію безпосередньо з першоджерел про реальний стан справ у суспільстві і враховувати інтереси різних соціальних спільнот при підготовці та ухвалення владно-управлінських рішень. Зрозуміло, що набуття відповідних знань, умінь і навичок є тривалим і складним процесом. Тому для сучасних лідерів потрібна попередня освітньо-професійна підготовка для їх набуття. Політичне лідерство в сучасних умовах є досить складним багатомірним інституційним механізмом, який має забезпечити належний рівень життєдіяльності суспільства в його різних сферах.